

Bachelorscriptie

Het morele effect van beeldende kunst

Naam: Sofie Wierda
Studentnummer: 3691462
Bachelorscriptie: 7,5 ECTS
Begeleider: dr. Rob van Gerwen

Inhoudsopgave

1. Inleiding

- 1.1 Het morele effect van beeldende kunst: Plato en Aristoteles 2
- 1.2 Het morele effect, de morele inhoud en de morele boodschap van beeldende kunst 2

2. Hedendaagse beeldende kunst

- 2.1 De inbreng van de moraal in hedendaagse beeldende kunst 4
- 2.2 Draagt kunst een morele boodschap uit of voegen wij die er in ons oordeel aan toe? 5

3. Het morele effect dat kunst op ons heeft vs. de morele inhoud van kunst

- 3.1 Het onderscheid tussen het morele effect, de morele inhoud en boodschap van kunst 8
- 3.2 Plato en Tolstoy over moraal en kunst: kan kunst ons moreel slechter maken? 11
- 3.3 Het morele effect van beeldende kunst 12

4. Conclusie

- 4.1 Het morele effect van beeldende kunst op haar publiek 14

- 5. Bibliografie 15

1 | Inleiding

1.1

Het morele effect van beeldende kunst: Plato en Aristoteles

De kwestie die ik in deze scriptie ga behandelen, betreft het effect dat beeldende kunst op haar publiek heeft. Dat beeldende kunst een bepaald effect heeft op haar toeschouwers, lijkt evident. We worden getroffen door wat we zien, ervaren bepaalde gedachten of gevoelens bij een kunstwerk. Wat ik echter wil onderzoeken is in hoeverre beeldende kunst een *moreel* effect op haar kijkers kan hebben. Wat is dit morele effect precies? En in hoeverre kunnen wij dit verbinden aan de morele inhoud van een werk of de morele boodschap die een werk uitdraagt? Als mensen claimen moreel beïnvloed te zijn door een kunstwerk, is deze reactie dan gepast? Of anders gezegd; is dit effect in overeenstemming met de inhoud van het werk?

De eerste filosoof die uitspraken deed over kunst en het effect op haar publiek, was Plato. Plato was van mening dat kunst een inferieure status toegekend moest worden. Dit stelde hij op basis van zijn argument dat de kunst twee stappen van de realiteit verwijderd is. De ware, transcendente werkelijkheid is de wereld van de Ideeën. De zintuiglijke werkelijkheid toont slechts de afspiegelingen van deze eeuwige Ideeën. Wat de kunstenaar vervolgens doet, is van deze afspiegelingen afbeeldingen maken. Vormen van kunst als schilderkunst en poëzie maken ons *moreel slechter*, omdat ze enkel inspelen op onze emoties en imperfecte afbeeldingen van de werkelijkheid tonen. Plato stelde het volgende over dichters; “[...] take him and place him beside the painter as his counterpart. For he is like the latter in producing things that are inferior as regards truth, and is also similar to him in associating with the other element in souls, not with the best one”.¹ Dat kunst inspeelt op onze emoties, beschouwen we nu niet meer als slecht. Aristoteles beschouwde het inspelen van kunstvormen op onze emoties ook niet als iets dat slecht is. Hij stelde dat doordat er aanspraak wordt gedaan op onze emoties, we kunnen zien hoe we dingen juist wel of niet moeten doen en dat we kunnen leren van kunst. We worden zelfs van onze emoties gereinigd, iets dat Aristoteles ‘katharsis’ noemde. Kunst heeft een *moreel goed effect* op de mensen, omdat ze zullen leren wat goed en kwaad is en gereinigd zullen zijn van slechte emoties.

Beide filosofen spreken van een moreel effect. Waar Plato stelde dat kunstvormen een moreel slecht effect op ons hebben, dacht Aristoteles dat ze ons juist moreel beter maakten. Dit brengt mij bij het probleem dat ik ga behandelen. Want wat is een moreel effect nu precies? Hoe gaat het morele beoordelen van kunst in zijn werk? Kunnen we kunst eigenlijk wel moreel beoordelen? En hebben we het dan over de mate van moraliteit die het werk uitdraagt, of het morele effect dat het op ons heeft, onze morele houding jegens het kunstwerk?

1.2

Het morele effect, de morele inhoud en de morele boodschap van beeldende kunst

Het denken over kunst en de rol van moraal in kunst, is de laatste decennia aan verandering onderhevig geweest. Lang stond kunst en het beschouwen en waarderen van kunst in navolging van de Platoonse traditie. Schoonheid en het goede werd gezien als een eenheid. Er werd vastgehouden aan het idee dat een mooi kunstwerk een morele betekenis moest hebben en dat het goede en het schone met elkaar verweven waren. De kunststroming die uiteindelijk onze opvattingen over kunst het sterkst heeft beïnvloed, of de toon heeft gezet voor de hedendaagse kunst,

---

¹ Plato, *Republic*, trans. C. D. C. Reeve (Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 2004) Book X, p. 309

is de beweging genaamd Dada. Deze beweging was sterk verwant aan het nihilisme, waar het opzettelijk irrationeel zijn en afwijzen van de algemeen geaccepteerde standaarden in de kunst centraal stond. Deze stroming heeft ons doen beseffen dat het kunstwerk zelf iets is en iets doet en niet alleen maar iets afbeeldt (of zich daartegen verzet, zoals abstracte kunst doet). Veel hedendaagse kunst herhaalt de gebaren van Dada, bijvoorbeeld door het poneren van objecten in installaties, zonder dat de kunstenaar er veel aan veranderd lijkt te hebben. Tegenwoordig is controversiële kunst niet meer weg te denken. Controversiële kunst heeft de discussie rondom de mate van moraliteit in kunst en het morele effect dat kunst op ons kan hebben, verhevigd. Mensen voelen sterke aversie tegen werken van bijvoorbeeld de kunstenaar Tinkebell, die met veel van haar werken de aandacht wil vestigen op de bio-industrie en de manier waarop wij met dieren omgaan. Maar in plaats van dat het publiek deze boodschap oppikt, vinden ze de werken die ze maakt verwerpelijk. De manier waarop ze haar kijkers aan het denken wil zetten, roept aversie op. Haar intentie is mensen aan het denken te zetten over onze manier van omgang met dieren, het effect is een groep boze dierenactivisten. Wat gaat hier precies mis? Waarom liggen het morele effect en de morele inhoud of bedoeling hier zover uit elkaar?

Waar ik het in deze scriptie over wil hebben, is moderne, autonome, hedendaagse beeldende kunst met een controversieel karakter. Hiermee bedoel ik beeldende kunst waar wij al dan niet een moreel oordeel over vellen. Wat ik ga onderzoeken aan de hand van verschillende voorbeelden (waaronder Tinkebell) en theorieën, is of het de inhoud van een kunstwerk is die moreel geladen is, of dat wij er zelf een moreel aspect of effect in ons oordeel aan verbinden. Hiervoor is het belangrijk om de morele inhoud, de morele boodschap en het morele effect van een kunstwerk uit elkaar te halen, te onderscheiden. Want er is een verschil tussen of wat in het werk getoond wordt moreel is (of het werk een morele inhoud heeft) of dat het morele gedachten of gevoelens bij ons triggert. De vraag is dus of het morele effect, ons morele oordeel, gepast is als we kijken naar de boodschap of de inhoud van het werk. Een belangrijk punt is dan of de kijker de boodschap of de inhoud van het werk wel goed begrepen heeft. Want is de boodschap moreel bedoeld of verbinden we zelf een moreel gevoel of oordeel aan wat we zien?

Ik ga betogen dat de kunstenaar en de beeldende kunst ons iets wil tonen, ons iets wil laten voelen of denken, zonder ons te willen overreden. “[...] art assumes that the beholder takes on an artistic attitude which allows him to think and feel (morally) relevant thoughts about the represented *without* being obliged to act according to these thoughts and feelings.”² Het wil ons dingen laten overwegen, maar ons niet aanzetten tot handelingen. Als we naar een kunstwerk kijken, speelt onze interpretatie een grote rol. Wat hierbij belangrijk is, is dat als we naar een kunstwerk kijken, we een artistieke houding aannemen. We stellen ons ontvankelijk op voor de ervaring die we van het kunstwerk kunnen krijgen. Deze houding maakt dat we op een andere manier kijken, dan naar bijvoorbeeld reclame of propaganda. De oordelen die we verbinden aan wat we zien, moeten dan ook gepast zijn voor deze artistieke bezigheid.³ Precies deze oordelen lijken dikwijls niet te kloppen, te overtrokken te zijn, voor wat er getoond wordt. Aan de hand van voorbeelden uit de beeldende kunst zal ik beargumenteren waar de reacties niet getuigen van inzicht in de inhoud en de boodschap van het kunstwerk. De discussie die ik in mijn scriptie behandel, is geen discussie die gaat over kunstinterne morele beoordeling, maar specifiek over het morele effect van kunst; kunst die immoreel gedrag veroorzaakt of fantasieën steunt die tot immoreel gedrag leiden. Ik wil aantonen dat dit gedrag niet aan de kunstwerken te wijten is, maar dat de reactie niet gepast is voor of adequaat aan de inhoud of de boodschap van het werk.

---

² Rob van Gerwen, “Ethical Autonomism: The Work of Art as a Moral Agent”, in *Contemporary Aesthetics*, vol. 2, 2004, § 1 (<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/journal.php?volume=2>)

³ ‘Notie van gepastheid’; terminologie Rob van Gerwen uit artikel ethisch autonomisme; “[...] appropriate to the work”, 2004, § 3

2 | Hedendaagse beeldende kunst

2.1

De inbreng van de moraal in hedendaagse beeldende kunst

“However, when we admire a work of art for its success and effectiveness in presentation we are concerned not only with its formal features but also with the view of the world or the state of mind which it presents.”⁴

Als we naar een kunstwerk kijken, kijken we niet enkel naar de vormen, de kleuren en het lijnspel. We kijken ook naar de manier waarop het geschilderd is, naar de emotie die in het werk vervat zit en naar de betekenis of de boodschap die het werk uitdraagt. Deze betekenis of boodschap, de “view of the world or the state of mind” (Sheppard, p. 135), is een belangrijk onderdeel van beeldende kunst en speelt een grote rol in de oordelen die we over kunstwerken vormen. Waar we in het ene kunstwerk de emoties van de kunstenaar zien die hij in zijn werk verbeeldt, draait het bij een ander kunstwerk om het uitdragen van een bepaald politiek (kritisch) standpunt. Maar wanneer spreken we nu precies van een *morele* boodschap? En is deze morele boodschap iets dat we kunnen definiëren als de inhoud van het werk of als het effect dat het werk op ons heeft? Laat ik allereerst beginnen met het begrip moraliteit in relatie tot kunst helder te krijgen.

Als we het over moraliteit hebben, is vaak het eerste waaraan we denken regels of een soort morele code. Deze regels hebben alles te maken met de inter-persoonlijke relaties tussen mensen. Eerlijkheid en vrijgevigheid bijvoorbeeld worden gezien als moreel goede eigenschappen, bedriegen en anderen pijn doen, als moreel slechte. Omdat we mensen zijn die zich tot elkaar verhouden, toont onze moraliteit zich in onze *handelingen*. Wil je een moreel goed persoon zijn, een moreel goed leven leiden, dan moet je niet enkel handelen op basis van deze principes, maar ook een deugdzaam persoon zijn. De scheiding tussen morele regels en handelingen en het deugdzaam of moreel zijn, is belangrijk als we het hebben over moraliteit in kunst. In de relatie tussen moraliteit en kunst draait het niet zozeer om morele regels, maar om het uitdragen van een bepaald moreel karakter of een morele inhoud, dus de relatie die moraliteit tot kunst heeft, is niet gestoeld op morele regels of handelingen, maar veeleer op een *morele visie*. Waar het binnen de beeldende kunst om de morele inhoud of boodschap van een werk gaat, zijn handelingen en regels sterk gebonden aan het inter-persoonlijke morele leven. Beeldende kunst heeft niet als doel tot handelingen aan te zetten, noch om mensen beter of slechter te laten handelen doormiddel van wat er afgebeeld wordt. Gedurende mijn scriptie zal ik op dit punt meermaals terugkomen.

Allereerst beoordelen we kunst op basis van het gevoel dat een werk bij ons oproept. We kijken naar aspecten die eigen zijn aan kunstwerken, zoals de vormen, verhoudingen, kleurgebruik en compositie. Dit beoordelen staat op het eerste gezicht los van het beoordelen van de morele waarde. Deze scheiding was er ten tijde van Plato en Aristoteles, die ik in mijn inleiding aanhaalde, nog niet. Destijds werd klakkeloos aangenomen dat dichters leraren of opvoeders van het volk waren, die ons middels hun poëzie lieten zien hoe we wel of niet moesten leven. Hier volgde uit dat net zo klakkeloos werd aangenomen dat kunst morele effecten op haar publiek had. Het schone en het goede waren met elkaar verweven en artistieke kwaliteiten werden niet apart van de morele boodschap die middels het werk werd uitgedragen beoordeeld. Hier vormt zich een van de grootste verschillen met de beoordeling van kunst sinds de moderne periode.

---

⁴ Anne Sheppard, *Aesthetics: An Introduction to the Philosophy of Art* (Oxford/New York: Oxford University Press, 1987) p. 135

Sinds de moderne periode wordt er gekeken naar autonomie, naar formele kwaliteiten, naar de expressie of de emoties die in het werk vervat zijn en daarnaast naar de morele boodschap die het werk uitdraagt, de morele inhoud van het werk of het morele effect dat het werk op ons heeft. Maar wat verstaan we nu precies onder een morele visie en wat bedoelen we met een moreel effect?

2.2

Draagt beeldende kunst een morele boodschap uit of voegen wij die er in ons oordeel aan toe?

Door de decennia heen zijn er veel kunstwerken gemaakt die een morele inhoud bevatten. Bijvoorbeeld Tinkebell, waarover ik kort sprak in mijn inleiding. De morele inhoud van kunstwerken behelst een zeer uiteenlopend gebied. Waar Tinkebell de bio-industrie aan de kaak stelt, toont Kiefer thema's uit de Tweede Wereldoorlog. Waar Duchamp door zijn urinoir in een museum te plaatsen, vooral de kunstwereld en het snobisme bekritiseerde, wil Serrano met zijn 'Piss Christ' de aandacht vragen voor de verloedering van Christelijke iconen. Maar dit gaat allemaal om een bepaalde morele *inhoud*. Een morele boodschap moeten we van een morele inhoud onderscheiden. Zo kennen we allemaal propaganda-affiches. Wat propaganda kort gezegd inhoudt, is het beïnvloeden van de publieke opinie, om aanhangers te winnen voor bepaalde opvattingen of standpunten. Propaganda is een vorm van reclame, om ons een morele boodschap op te dringen, met als doel dat mensen zich naar deze boodschap zullen voegen, hun meningen te beïnvloeden en, nog belangrijker, dat ze er naar gaan handelen. Kortom; er wordt mensen een bepaald idee opgedrongen met als doel ze tot een bepaalde handeling aan te zetten. Propaganda heeft een sterke morele *boodschap* en een moreel *doel*. Dit doel betreft het bewerkstelligen van een moreel *effect* bij het publiek, namelijk dat ze zich zullen scharen onder dezelfde opinie en ze aan te zetten tot het handelen hiernaar. Dit is precies waar zich het onderscheid met de beeldende kunst vormt. De beeldende kunst heeft namelijk niet als doel mensen tot handelingen aan te zetten. Ook wil beeldende kunst mensen geen ideeën opdringen. Ze wil ze enkel bepaalde ideeën in overweging laten nemen, gevoelens of gedachten overbrengen.

Zoals ik in mijn inleiding al aanhaalde, is met het dadaïsme het afwijzen van de algemeen geaccepteerde standaarden in de kunst begonnen. Hier ging het veeleer om een kritiek op de heersende orde en dan met name de heersende orde in de kunstwereld. Een van de kunstenaars binnen het dadaïsme was Duchamp, die als eerste een alledaags voorwerp presenteerde als een kunstwerk. Hij noemde dit een 'readymade'. Het was een mijlpaal voor de hedendaagse beeldende kunst en riep veel filosofische vragen op over de functie en de aard van kunst. Zijn 'Fountain' was een gewoon urinoir dat hij inzond voor een juryloze expositie in New York. Men nam de inzending niet serieus en beschouwde het als een belediging op de organisatie van de expositie. 'Fountain' werd echter een van de meest invloedrijke werken binnen de hedendaagse kunst en had grote invloed op het vervolg van de ontwikkeling in de beeldende kunst. Zo stond binnen het surrealisme en de fluxus het idee van de absolute artistieke vrijheid centraal en leefde de herwaardering van het irrationele voort. In 'de happenings' was dit de anarchistische geest van het Cabaret Voltaire, in Popart het werken met banale motieven en materialen en in de conceptuele kunst de vervreemdende combinatie van woord en beeld.

Binnen de moderne kunst staat de drang om te experimenteren en het scheppen van een grotere afstand tussen het kunstwerk en de werkelijkheid centraal. Dit wordt bijvoorbeeld bereikt door een verregaande abstractie of de nadruk op het kunstwerk als idee. Maar in hoeverre kunnen kunstwerken echt een morele inhoud bevatten? Kunnen we, als we het over de inhoud hebben, spreken van een morele boodschap, of verbinden wij zelf een moreel gevoel aan wat we zien? Bij propaganda staat duidelijk het uitdragen van een morele boodschap centraal. Bij autonome, moderne kunst lijkt dit anders te liggen. Binnen het dadaïsme stond het omverwerpen van de heersende standaarden centraal. Duchamps 'Fountain' was een kritiek op de heersende cultuur binnen musea. Het snobisme en de arrogantie, de manier waarop er naar kunst werd gekeken en er over kunst werd gepraat.

Door een urinoir in een museum te plaatsen en op deze manier te verheffen tot kunst, stak hij een figuurlijke middelvinger op naar dit heersende klimaat. Duchamp draagt hiermee een (morele) boodschap uit, namelijk dat het heersende klimaat niet deugd.

Een werk waarbij het niet zozeer om een morele boodschap gaat, maar waar wel op morele gronden zeer heftig op werd gereageerd (en zelfs als moreel verwerpelijk werd gezien), is een kunstwerk gemaakt door de Nederlandse kunstenares Tinkebell. 'My dearest cat Pinkeltje' is een door de kunstenares gemaakte tas van haar eigen kat Pinkeltje. In 2004 besloot ze haar kat de nek om te draaien, omdat haar kat depressief zou zijn en niet alleen thuis gelaten kon worden. Omdat ze het beestje uit zijn lijden wilde verlossen, zocht ze naar een manier om hem zo snel mogelijk, zonder al teveel pijn en lijden, te doden en brak het beestje de nek. Hierna besloot ze haar kat te villen en te vermaken tot een handtas. Op deze manier zou ze haar kat nog altijd bij haar kunnen dragen (afbeelding van het werk op de volgende pagina). Van alle kanten, in de media, maar ook door dierenactivisten, werd zeer verontwaardigd gereageerd op dit werk. Ze kreeg meer dan 100.000 e-mails met verwensingen en doodsb bedreigingen. Mensen zagen het als een moreel verwerpelijke gruweldaad dat ze haar kat vermoordde. Internetpagina's zijn in het leven geroepen door bijvoorbeeld Occupy, om hun ontsteldheid over de kunstwerken van de kunstenares te delen.⁵ Het morele effect dat haar werk heeft gehad op een grote groep mensen, is opzienbarend. Voor de morele inhoud van het werk lijken de toeschouwers echter geen oog te hebben gehad. Als ze zich hadden verdiept in haar beweegredenen, dan zou hun oordeel over dit werk waarschijnlijk anders zijn. Ze vermoordde haar kat niet om er een tas van te kunnen maken, ze doodde het beestje om het uit zijn lijden te verlossen. Dit deed ze op een manier die voor het beestje het minst pijnlijk en het snelst zou zijn. De reden dat ze een handtas van haar kat maakte, was om het beestje na zijn dood nog dicht bij zich te kunnen houden, wat te vergelijken is met mensen die hun overleden huisdier nog opgezet in de woonkamer hebben staan. Hier wordt echter niet een probleem van gemaakt. De morele inhoud van dit werk is een kritiek op hoe mensen met hun huisdieren omgaan, een manier om ze aan het denken te zetten. In plaats daarvan werd er enorm fel gereageerd. De reactie van het publiek is niet gepast voor de inhoud van het werk te noemen.

Het werk van Tinkebell heeft, naast een moreel effect en een morele inhoud, echter ook menigmaal een morele boodschap. Zo liet ze in 2008 in haar tentoonstelling 'Save the pets' in een galerie in Amsterdam 95 hamsters tegelijk rondlopen in zogenaamde hamsterballen. Ook hier wilde ze laten zien hoe slecht mensen eigenlijk omgaan met hun huisdieren. Hierbij was haar uitgangspunt de dubbele moraal die mensen er ten aanzien van dieren op nahouden, omdat je niemand zult zien protesteren over één hamster in een bal. Een ander voorbeeld is een project dat zelfs leidde tot Kamervragen van de Partij voor de Dieren in 2007. Tijdens een eco-designmarkt in Amsterdam dreigde ze 60 kuikentjes door een shredder te halen, om ons te tonen en ons aan het denken te zetten over hoe er in de bio-industrie met mannelijke kuikens wordt omgegaan. Naast dat het werk van Tinkebell een sterk moreel effect teweegbrengt bij mensen en mensen morele gevoelens van ongenoegen ervaren bij haar werk, is het ook haar doel om een morele boodschap, een moreel kritisch standpunt, uit te dragen. Maar ook hier moeten we in het oog houden dat ze ons niet probeert te overreden. Ze toont ons iets, om ons dit vervolgens in overweging te laten nemen. In mijn inleiding stelde ik de vraag wat er mis gaat. Het antwoord is dat mensen geen oog hebben voor de inhoud of deze niet of verkeerd begrijpen. Juist door te tonen wat er in de bio-industrie voor vreselijks gebeurt, zouden mensen aangezet kunnen worden tot het overdenken van deze kwestie. In plaats daarvan bekritisieren ze de kunstenares. Alvorens ik verder zal gaan met mijn onderzoek naar wat dit morele effect nu precies is en of kunst ons moreel slechter kan maken, wil ik eerst dieper ingaan op het onderscheid tussen een moreel effect, een morele boodschap en een morele inhoud in en van kunstwerken.

---

⁵ Occupy For Animals, "Katinka Simons, aka Tinkebell", <http://www.occupyforanimals.org/katinka-simons-aka-tinkebell.html> (geraadpleegd 25 juni 2012)

Tinkebell, 'My dearest cat Pinkeltje'

3 | Het morele effect dat kunst op ons heeft vs. de morele inhoud van kunst

3.1

Het onderscheid tussen het morele effect, de morele inhoud en boodschap van kunst

“The judgement that a work is morally bad usually carries with it the claim that such a work will corrupt its audience. Claims about the moral effects of works of art are not confined to representational art; even purely instrumental music and abstract painting have sometimes been thought to improve or corrupt those who hear or see them.”⁶

Volgens Sheppard is de discussie over het morele effect van kunst, niet beperkt tot enkel representatieve, nabootsende kunst. Ook van muziek of abstracte kunst wordt gezegd dat het een moreel effect op ons kan hebben. Toch worden vragen omtrent het morele effect het meest gesteld met betrekking tot representatieve kunst. Dit is niet zo vreemd, als je je realiseert dat we in representatieve kunst dikwijls mensen te zien krijgen die zich op een bepaalde manier tot elkaar verhouden. De inter-persoonlijke relaties waarover ik eerder sprak, waarin moraliteit zich het sterkst toont. In films en literatuur zien en lezen we situaties tussen verschillende mensen die op een bepaalde manier met elkaar omgaan, op een bepaalde manier handelen. Al jaren woedt er discussie over het effect dat film en literatuur op ons heeft. De actiefilm, het type film waarin veel geweld wordt gebruikt, is met name vaak in opspraak. Kinderen zouden zich gewelddadiger gaan gedragen door te kijken naar series als ‘The A-Team’.

Een voorbeeld van een film die daadwerkelijk veel effect op zijn publiek heeft gehad, is de film ‘Avatar’. Deze populaire, futuristische film van regisseur James Cameron, speelt zich af in het jaar 2154 op Pandora, een aarde-achtige maan. De bewoners van deze maan, de Na’vi, zijn een vriendelijk volk met een blauwe huidskleur die leven in de prachtige natuur. Na het zien van deze film, zijn veel fans depressief geworden. Er zijn zelfs berichten verschenen over zelfmoord, omdat mensen na het zien van de film niet verder wilden leven in de grijze realiteit van onze eigen wereld. “Fans of the film have flooded the internet to express their distress at realising they will never be able to visit the utopian planet. On one website, Avatar Forums, the topic ‘Ways to cope with the depression of the dream of Pandora being intangible’ has more than 1,000 posts.”⁷ Of dit aan de kunstvorm of aan de kunstenaar, in dit geval de maker van de film, te wijten is, is een belangrijke vraag. Ik denk niet dat dit het geval is. De film toont niet zozeer een verhaal met een morele inhoud, als wel een fictieel verhaal over leven op een andere planeet, waar alle kleuren prachtig zijn, evenals de bewoners. Hij stelt geen morele zaken aan de kaak, noch wil hij een morele boodschap uitdragen. Toch heeft deze film een groot moreel effect op haar publiek. Ook hier lijkt de reactie niet gepast te zijn. Het is niet te wijten aan de maker van de film dat mensen op deze manier reageren. Een zelfde soort reactie bleef bij andere futuristische, fictieel films als bijvoorbeeld ‘Star Wars’ uit.

De obsessie van deze fans met de film, is veel meer te wijten aan problemen die de kijkers in hun persoonlijke leven hebben. Het heeft bepaalde gedachten en emoties getriggerd, zonder dat het dit effect voor ogen had. Het lijkt alsof het zien van deze film de deur voor ze heeft geopend, om een depressie, die waarschijnlijk al langer speelde, naar buiten te brengen. Het effect is echter als we naar de inhoud en de boodschap van de film kijken, niet gepast te noemen.

---

⁶ Sheppard, 1987, p. 135

⁷ Heidi Blake, “Avatar fans suicidal because planet Pandora is not real”, in *The Telegraph* (<http://www.telegraph.co.uk/culture/film/film-news/6977817/Avatar-fans-suicidal-because-planet-Pandora-is-not-real.html>) (geraadpleegd 24 juni 2012)

Zelfs bij films die wél moreel verwerpelijke daden tonen, zoals de film 'Henry, Portrait of a Serial Killer' van John McNaughton, is het de vraag of het effect van de film te wijten is aan de regisseur. Als mensen na het zien van de film zelf besluiten te gaan moorden, is dit niet de verantwoordelijkheid of schuld van de regisseur, die enkel een beeld heeft willen scheppen van het leven van een seriemoordenaar. "In such a case the verdict is not merited (in the sense of: not induced) by the work. The history of aesthetic theory is replete with warnings against such interested, or sentimental judging. Of after (or by) seeing the film someone were induced to actually kill and rape, surely this would say more about his personality than about the (moral) value of the film?"⁸ Ook in dit geval is de houding die we aannemen belangrijk en moeten we het onderscheid tussen de morele inhoud en een morele boodschap scherp houden. Want de inhoud van de film mag moreel geladen zijn, de maker heeft er geen morele boodschap mee willen verkondigen en mensen niet tot handelingen willen aanzetten. Als een kijker besluit zelf te gaan moorden, is dit te wijten aan zijn eigen psychische gesteldheid en verantwoordelijkheid. "Arguments about morality and representational art often confuse moral questions about the content of art with moral questions about its effects."⁹ We moeten in het oog houden, dat iedere vorm van kunst die mensen toont die zich verhouden tot andere mensen, automatisch te maken heeft met de karaktereigenschappen van deze mensen en de morele beoordeling van hun gedrag. Dit zien we erg duidelijk terug in literatuur of films. Bij beeldende kunst lijkt dit complexer te zijn. Belangrijk is echter wel dat beeldende kunst gemaakt wordt door mensen. Mensen met morele normen, waarden en gedragingen. Kortom; werken ontstaan en worden voortgebracht in en door morele geesten. Wat we nu echter niet met elkaar moeten verwarren, is de morele inhoud, de morele boodschap van het werk en het morele effect dat het werk op ons zou kunnen hebben. Een morele geest brengt wellicht een werk met een morele inhoud voort, maar wat voor effect dit werk heeft op zijn publiek, is niet altijd adequaat aan de inhoud.

Zoals ook in het voorbeeld in de voorgaande paragraaf, de kunstenares Tinkebell, naar voren kwam, moeten we niet te snel aannemen dat er een directe connectie is tussen het morele effect dat het werk heeft en zijn morele inhoud of boodschap. Sommige werken hebben als direct doel de kijkers aan het denken te zetten over morele zaken, zoals de kuikens in de bio-industrie van Tinkebell. Haar handtas, gemaakt van haar eigen kat, had echter veel meer effect dan dat het een morele boodschap uitdroeg. De reden dat ik dit verschil helder wil maken, is omdat het publiek dikwijls overtrokken reageert op een werk dat niet een sterk moreel doel of een morele boodschap heeft. Zoals ik eerder al betoogde, zijn deze heftige reacties niet altijd gepast. Als een werk geen morele boodschap heeft, zijn morele gedragingen van het publiek niet aan het werk te wijten. Bij propaganda gaat hem om een morele boodschap met als doel mensen te beïnvloeden en aan te zetten tot handelingen. Waar een kunstwerk echter een bepaalde morele inhoud heeft, wordt de beoordeling van het effect dat dit werk teweegbrengt lastiger. Maar ook hier moet het publiek zich beseffen dat ze naar (een vorm van) kunst kijkt. Het voorbeeld van 'Henry, Portrait of a Serial Killer' maakt dit duidelijk. De inhoud van deze film is sterk moreel geladen en toont moreel verwerpelijke daden. Als iemand echter zelf besluit ook te gaan moorden na het zien van deze film, is dit iets waar deze persoon zelf volledig verantwoordelijk voor is. Het heeft bepaalde, wellicht al bestaande, gedachten getriggerd en is te wijten aan de psychische gesteldheid van deze persoon zelf. "[...] taking up an artistic attitude (such as we do when we approach something as a work of art) involves, among other things, an abstraction from the moral stance".¹⁰

Werken die veel vragen, boze reacties of commentaar oproepen, omdat ze controversieel zijn, iets nieuws doen of laten zien, zoals 'My dearest cat Pinkeltje' van Tinkebell, hebben niet zo sterk een morele boodschap of doel als bijvoorbeeld propaganda dat heeft. Het morele effect dat ze opwekken, is dus iets dat zeer persoonsgebonden is en heeft alles te maken met interpretatie, de achtergrond van de kijker, de omgeving, eigen normen en waarden,

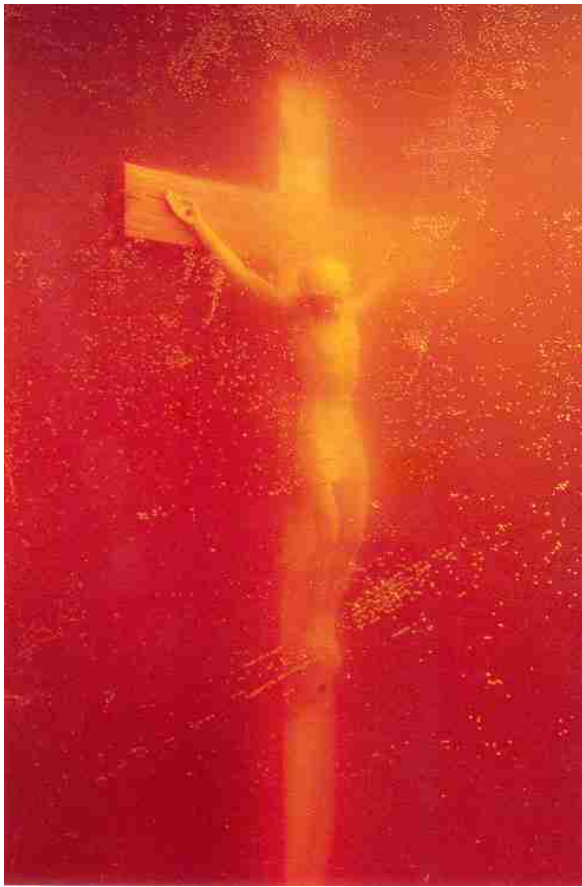
---

⁸ Van Gerwen, 2004, § 3

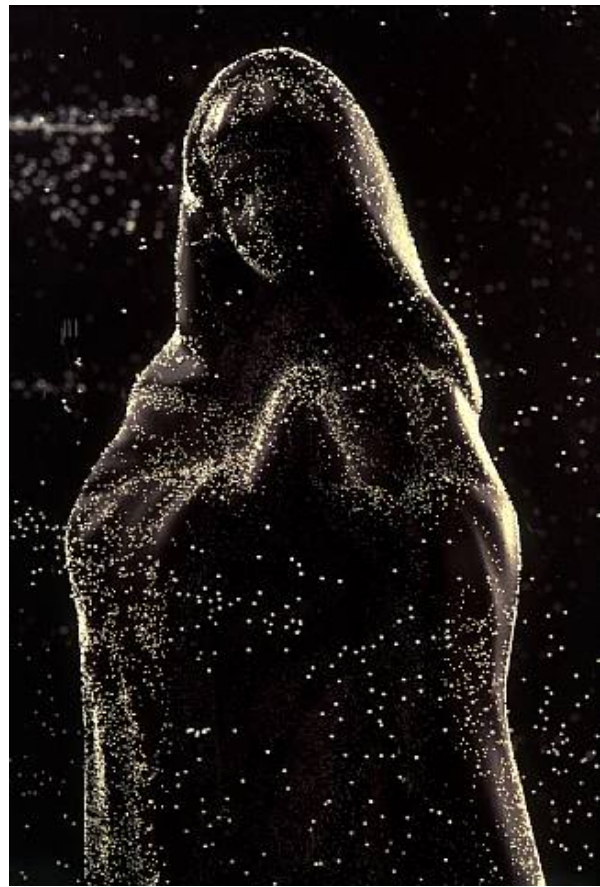
⁹ Sheppard, 1987, p. 136

¹⁰ Van Gerwen, 2004, § 5

religieuze overtuigingen en zijn of haar psychische gesteldheid. Mensen reageren zeer uiteenlopend op werken, omdat ze het gevoel krijgen dat het ze persoonlijk aanvalt of in strijd is met hun eigen normen en waarden. Overtrokken reacties gebaseerd op religieuze overtuigingen, zoals ik net al schreef, zijn hier een goed voorbeeld van.

Andres Serrano, 'Piss Christ'

Andres Serrano, 'Black Mary'

In 1987 maakte kunstenaar Andres Serrano een foto van een kleine plastic crucifix in een glas gevuld met de kunstenaars eigen urine. Volgens de kunstenaar is dit werk niet bedoeld als aanval op of afwijzing van religie. Het verwijst naar de manier waarop vandaag de dag met Christelijke iconen wordt omgegaan; ze worden gecommmercialiseerd, versimpeld en op wijzen gebruikt die ze geen eer aandoet. De foto was de bekendste uit een serie die Serrano maakte van Christelijke beelden, gedrenkt in verschillende vloeistoffen als melk, bloed en urine (zie afbeeldingen hierboven). Dit was bedoeld om de commercialisering en verwaarlozing van deze beelden of iconen aan de kaak te stellen, alsmede het verkeerde gebruik van religie en religieuze waarden.

Ook in dit geval werd er heftig en verontwaardigd gereageerd. Serrano's werk zou blasfemisch zijn en is zelfs zwaar beschadigd met hamers tijdens een 'antiblasfemie'-campagne door Franse katholieke fundamentalisten. Net als bij Tinkebell zijn de reacties vrijwel tegenovergesteld aan de reactie die wel gepast zou zijn voor het werk. Toch waren er naast deze extreme reacties, ook positieve reacties, zelfs vanuit het christendom. Zo was er een katholieke non, tevens kunstcriticus, die geen enkele verontwaardiging of belediging had ervaren bij het zien van dit werk. De betekenis die zij uit dit werk haalde, is dat de manier waarop wij met Jezus Christus omgaan, niet de goede is. We leven onze levens op vulgaire wijze, gevoed door onze driften en we eren Jezus Christus niet, of te weinig. Door onze manier van leven plaatsen we Jezus Christus in een pot met urine. Deze non geeft blijk van een vele malen groter begrip van de inhoud van het werk, dan de katholieke fundamentalisten die het werk beschadigden. Mensen reageren heftig op de controversiële beelden die ze zien. Maar controversie hoeft niet direct een extreem moreel effect te bewerkstelligen. Als de mensen zich beter zouden verdiepen in de inhoud van het werk, het idee van de kunstenaar dat hij in dit werk uitdraagt, zou hun reactie wellicht heel anders zijn.

De (morele) inhoud wordt naar mijn idee niet altijd goed begrepen. Daarnaast speelt de achtergrond en de psychische gesteldheid van de toeschouwer een grote rol. De normen en waarden waarmee je bent grootgebracht, zijn zeer bepalend voor hoe je in je verdere leven zult reageren op beelden. Zo ook op beelden uit de beeldende kunst. In de volgende paragraaf bouw ik verder op wat ik tot nu heb betoogd: de morele effecten van kunst, zijn terug te voeren op interpretatie en dikwijls niet passend voor of adequaat aan de morele inhoud van een werk. Hierbij zal ik verscheidene filosofen aanhalen, met uiteenlopende standpunten ten opzichte van het raakvlak tussen moraal en beeldende kunst.

3.2

Plato en Tolstoy over moraal en kunst: kan kunst ons moreel slechter maken?

Sommigen ontkennen dat kunst enige morele relevantie heeft, zoals Oscar Wilde doet in het voorwoord van zijn 'The Picture of Dorian Gray'. "There is no such thing as a moral or an immoral book. Books are well written or badly written. That is all. [...] The moral life of man forms part of the subject-matter of the artist, but the morality of art consists in the perfect use of an imperfect medium. No artist desires to prove anything." ¹¹ Wilde ziet de morele waarden die we als mens bezitten, los van wat een kunstenaar creëert. Vanuit dit oogpunt, namelijk dat de kunstenaar moreel gezien niets wil bewijzen, kunnen we concluderen dat kunst ons niet moreel wil beïnvloeden. Tinkebell wilde ons tonen dat we op een verkeerde manier met dieren omgaan en de problematiek van de bio-industrie aan de kaak stellen. Ons iets bewijzen of ons overreden, lijkt niet het doel te zijn. Toch denk ik niet dat morele waarden en kunst los van elkaar kunnen staan. Zoals ik eerder al schreef, wordt kunst gemaakt door mensen, morele wezens. Morele waarden kunnen in beeldende kunst naar voren komen middels hun inhoud, de inhoud die de kunstenaar voor zijn werk gekozen heeft. Het effect blijft echter iets dat niet altijd aan de kunstenaar, de morele geest, of het kunstwerk, met morele inhoud, adequaat lijkt te zijn.

Een bekend schrijver en filosoof die het effect en de inhoud van kunstwerken juist als zeer sterk aan elkaar verwant zag, was Leo Tolstoy. In zijn essay *What is Art?* komt duidelijk naar voren hoe groot hij de morele rol binnen de kunst acht. Tolstoy stelt dat kunst vaak moreel en sociaal onverantwoord is. Toegankelijkheid van kunst voor het volk stond bij hem centraal, iets dat hij de 'democratisering van de kunst' noemde. Hij zag kunst, net als Aristoteles, als een evocatief medium dat een moreel bewustzijn teweeg brengt en moet brengen. Hij schreef dus duidelijk een morele dimensie toe aan kunst. Kunst moet het publiek met gevoelens van solidariteit en naastenliefde besmetten. Hij had een voorkeur voor primitievere uitdrukkingvormen en natuurlijke eenvoud met herkenbaarheid als belangrijkste factor, omdat hij van mening was dat deze gevoelens van solidariteit en naastenliefde in deze vormen het sterkst naar voren kon worden gebracht. Tolstoy zag kunst als tegengesteld aan logica en wetenschap, omdat kunst volgens hem over gevoel en intuïtie gaat. Waarden en waarheden die een bepaalde samenleving kenmerkten, moesten door dit gevoel via kunst kenbaar gemaakt worden aan het publiek. De relatie tussen de kunstenaar en het kunstwerk is erg belangrijk. Een waarneembaar kunstwerk moet worden beschouwd als een uiting van een kunstwerk dat al in de geest van de kunstenaar aanwezig is. Het kunstwerk dat in de geest van de kunstenaar aanwezig is, is het echte kunstwerk. De kunstenaar moet met de boodschap of de expressie die hij middels zijn werk uitdraagt, dus tegemoet komen aan de heersende waarden en waarheden binnen de samenleving waarin hij leeft. Al lijkt dit evocatief doel dat kunst heeft, in de lijn van Aristoteles' filosofie te passen, toch komt Tolstoy's beeld van kunst veel meer overeen met Plato's theorie over kunst. Net als Plato, stelt Tolstoy dat kunst een direct effect heeft op de emoties van het publiek en dit effect heeft morele betekenis. Enkel de kunst die naastenliefde en de meer eenvoudige emoties die we in ons dagelijks leven ervaren laat zien, is goede kunst. Kunst die moreel verwerpelijke emoties als lust, trots of zonden laat zien, is verwerpelijk. Dit komt sterk overeen met de standpunten die Plato er op nahield. Ook Tolstoy verwerpt vele kunstvormen en thema's binnen deze kunstvormen.

---

¹¹ Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray: a Norton Critical Edition*, ed. Michael Patrick Gillespie (New York: W. W. Norton & Company, 2007) p. 3/4

Zelfs de romans die hij zelf heeft geschreven, *Anna Karenina* en *War and Peace* veroordeelt hij. Kunst en de kunstenaar moeten zich aanpassen aan de heersende moraal en deze uitdragen. Waarin hij echter verschilt van Plato, is in de opvattingen over de morele visie of de morele inhoud die een werk uitdraagt. Plato stelt dat kunst imitatie is en dat de morele inhoud zich toont in wat er wordt gerepresenteerd (en dan met name in de karakters die worden getoond). Tolstoy, die een expressivistische theorie aanhing, stelde daarentegen dat de morele inhoud van kunst begrepen moet worden als vervat in het gevoel dat wordt uitgedragen. Waar Plato dus beweert dat als we lezen over iemand met een zelfzuchtig karakter, we zelf ook een zelfzuchtig karakter zullen krijgen, beweert Tolstoy dat deze zelfzuchtigheid is toe te schrijven aan de *schrijver*, die met deze gevoelens zijn lezers beïnvloedt, zelfs infecteert. Waar Plato het slechte effect dus toeschrijft aan het karakter waarmee we worden geconfronteerd, houdt Tolstoy de schrijver die het karakter creëerde voor infectie met dezelfde gevoelens op het publiek verantwoordelijk. Waar ze sterk in overeenkomen, is hun gedeelde opvatting dat het type kunst waaraan we worden blootgesteld, kan beïnvloeden wat voor mensen we worden en zijn.

Tolstoy stelt dus dat als de kunstenaar oprecht gevoelens van bijvoorbeeld trots uitdrukt, hij deze gevoelens zal overdragen op ons. We kunnen hier niet aan ontkomen, net als dat we niet aan een flinke infectie kunnen ontkomen en deze infectie kan enkel verholpen worden door hem te voorkomen. "Instead of religious art, an empty and often vicious art is set up, and this hides from men's notice the need of that true religious art which should be present in order to improve life."¹² Tolstoy verkiest religieuze kunst boven moderne, omdat moderne kunst naar zijn idee geen gevoelens uitdraagt die ons leven kunnen verbeteren en die passend zijn voor de morele waarheden in de samenleving. Maar moet kunst ons op zo'n manier beïnvloeden dat het ons leven verbetert? Dit lijkt mij een sterk overtrokken taak. Kunst hoeft ons niet te beïnvloeden, gezien het naar mijn idee niet de taak of het doel heeft ons te overreden. Het bezorgt ons een bepaald gevoel en kan ons aan het denken zetten. We waarderen het, omdat het ons aanspreekt, ons roert. Natuurlijk is er kunst die ons aanzet tot bepaalde rationele inzichten, die controversieel is en ons aan het denken *wil* zetten, maar of dit ook daadwerkelijk gebeurt, en hoe dit gebeurt, ligt niet zozeer bij de kunst, als wel bij het publiek. Hoe het publiek het werk interpreteert en welke gedachten hierop volgen, is sterk afhankelijk de toeschouwer; van het feit of de toeschouwer al dan niet een artistieke houding aanneemt, of juist sentimenteel reageert en hier misschien zelfs naar handelt. Zoals ik eerder al betoogde, is een dusdanige reactie niet te wijten aan de morele inhoud van een werk. "In fact, however, the effects of art are neither so certain nor so direct. People vary a great deal both in the intensity of their response to art and in the form which that response takes. It may well be true that some people become more liable to violent acts if they watch violent films but other reactions are also possible. Some people may indulge fantasies of violence by watching a film instead of working out those fantasies in real life. Others may be simply repelled by even glamorous representations of violence. Still others may be left unmoved, neither attracted nor repelled."¹³

3.3

Het morele effect van beeldende kunst

"Worries about the immorality of art can arise from a number of apparently quite different considerations. One line of thought, as old as Plato and as current as Catherine MacKinnon, emphasizes the continuity of art and life and contends that some artistic productions may corrupt the minds, hearts, and behavior of those who experience them."¹⁴

---

¹² Leo Tolstoy, "What is Art?" in *Aesthetics: A Comprehensive Anthology*, ed. Steven M. Cahn and Aaron Meskin (Blackwell: Blackwell Publishing Ltd, 2008) p. 242

¹³ Sheppard, 1987, p. 139/140

¹⁴ Karen Hanson, "How bad can good art be?" in *Aesthetics and Ethics: Essays at the Intersection*, ed. Jerrold Levinson (Cambridge: Cambridge University Press, 1998) p. 204

Een wijze waarop kunst ons moreel zou kunnen beïnvloeden, stipt Hanson aan als de wijze die ik in mijn scriptie behandel, namelijk het door Plato gevestigde standpunt dat kunst en het leven met elkaar samenhangen en kunst ons sterk beïnvloedt op een negatieve manier. Waar Oscar Wilde stelde dat er niet zoiets is als een moreel of immoreel boek, pleitte Tolstoy voor Christelijke kunst die de mensheid kan verenigen, omdat de waarde van kunst direct samenhangt met de perceptie van de samenleving. Gezien de morele relevantie van kunst (omdat het wordt geproduceerd door mensen), is het dus ook logisch dat we kunst ook op een morele manier beoordelen. De verbintenis tussen morele waarden en beeldende kunst is niet te ontkennen, maar dit betekent nog niet dat kunst ons dan ook moreel slechter kan maken. Allereerst is dit het doel van beeldende kunst niet. Controversiële kunst stelt morele situaties of problematiek aan de kaak en wil ons een bepaalde kijk, een (morele) visie op deze zaken tonen. Het is bedoeld om mensen aan het denken te zetten. Of ze vervolgens merken of claimen dat het ze beïnvloed heeft, is te verhalen op deze mensen zelf.

Zoals ik in paragraaf 3.1 betoogde, is het morele effect dat een kunstwerk op ons heeft, sterk afhankelijk van de interpretatie van de toeschouwer. Bij deze interpretatie komen vele aspecten kijken, zoals de achtergrond en gevoeligheid voor het onderwerp dat in het werk wordt aangehaald. De reacties op beeldende kunst met een morele inhoud kunnen zeer uiteenlopend zijn. Een kijker kan een immorele houding krijgen na het zien van een kunstwerk, maar dit betekent niet dat dit bij iedereen gebeurt. Want hoe stel je vast dat deze immorele houding of respons door het kunstwerk wordt bewerkstelligt? Hier kom ik weer terug bij het punt dat ik al eerder maakte in de scriptie, namelijk dat de houding of de respons op een zekere manier *gepast* moet zijn. “[...] not just any attitude will be relevant for the assessment of a work of art, but only those that are somehow appropriate to the work.”¹⁵ Het effect dat de film, het kunstwerk of het boek op je heeft, is niet geheel te verhalen op de kunstenaar of de morele inhoud van het werk. De kunstenaar heeft zijn visie willen tonen, mensen aan het denken willen zetten. Of ze ernaar handelen of niet, is volledig aan de toeschouwer. De toeschouwer moet het in perspectief plaatsen, weten dat het bekijken van kunst het aannemen van een artistieke houding vereist en een werk tegen zijn artistieke achtergrond beoordelen. Daarnaast kent kunst een sterk psychologisch aspect. Zo kunnen de getoonde beelden of daden in een werk bepaalde fantasieën bij ons triggeren. Dit zagen we bij het voorbeeld van ‘Henry, Portrait of a Serial Killer’. Iemand kan fantaseren om zelf te gaan moorden na het zien van de film. Als hij echter besluit dit te doen, dan heeft dit alles met de psychische gesteldheid van de persoon in kwestie te maken. “While thus entertaining our fantasies, we are not supposed to activate their complex psychological causality and to act upon them.”¹⁶

Ik denk dat het morele effect van kunst op haar toeschouwers, dus dikwijls niet in overeenstemming is met de inhoud van het werk. Als we claimen moreel beïnvloed te zijn of moreel verwerpelijke handelingen te hebben verricht na het zien van een werk, is dit volledig aan onszelf te wijten, aan de manier waarop wij omgaan met de dingen die we zien of lezen. Ik denk dat kunst ons alert kan houden, ons aan het denken zet. Maar hoe we vervolgens omgaan met wat we zien, is onze eigen keuze, die we maken in ons persoonlijk leven, omdat wij denken dat we zo moeten handelen. Een kunstwerk kan een moreel effect veroorzaken, maar volledig terug te voeren op het werk of de kunstenaar is dit niet, omdat de effecten vaak niet adequaat zijn aan de inhoud van het werk of de bedoelingen van de kunstenaar. “Art’s capacity to keep alive certain moral perspectives, even if these views diverge radically from our present moral outlook, can help us remain alert to life’s possibilities and our own potentialities. This is a benefit that is neither merely aesthetic, nor solely moral; it is both at once.”¹⁷ Kunst kan ons aanzetten tot het overdenken van onze eigen morele perspectieven. We kunnen er over nadenken, we kunnen het toejuichen, we kunnen er van walgen. We kunnen ernaar handelen, het kan ons koud laten. Hoe we reageren, is onze eigen verantwoordelijkheid. We hebben zelf in de hand in hoeverre we ons laten beïnvloeden of niet. Als we er naar handelen, is dit niet te wijten aan het kunstwerk, want kunst heeft niet als doel ons te overreden of tot handelingen aan te zetten.

---

¹⁵ Van Gerwen, 2004, §3

¹⁶ Van Gerwen, 2004, §3

¹⁷ Hanson, 1998, p. 222

4 | Conclusie

4.1

Het morele effect van beeldende kunst op haar publiek

Wat ik in deze scriptie heb betoogd, is dat er op controversiële kunstwerken, zoals dat van Tinkebell of Andres Serrano, erg overtrokken wordt gereageerd en dat deze reacties dikwijls *niet gepast* zijn. De inhoud van het werk wordt niet juist begrepen door het publiek en de morele houdingen en respons die volgen, staan niet in de juiste verhouding tot of zijn niet adequaat aan de inhoud van het werk. Ik heb onderzocht wanneer er een morele boodschap wordt uitgedragen met een moreel doel, wat we het sterkst terugzien bij propaganda. Propaganda wil een morele visie en handelingen bij zijn toeschouwers bewerkstelligen. Daarna heb ik onderzocht waar wij dit morele aspect, het idee van een morele boodschap, er in ons oordeel aan toevoegen (zoals de katholieke fundamentalisten, die de inhoud niet begrepen en besloten Serrano's 'Piss Christ' met een hamer te beschadigen).

Ik heb voorbeelden gebruikt uit de beeldende kunst, alsmede uit de filosofie en kunstfilosofie, om tot de antwoorden te komen tot welke ik ben gekomen. Binnen de beeldende kunst wordt een bepaalde morele problematiek aan de kaak gesteld, zoals Tinkebell deed met betrekking tot de bio-industrie en Serrano met betrekking tot religie. Belangrijk voor het bekijken van kunstwerken is het aannemen van een *artistieke houding*. Deze moeten we los zien van onze morele houding.¹⁸ Het morele effect dat dit soort kunstwerken op de kijkers heeft, is volledig afhankelijk van de interpretatie, achtergrond en psychische gesteldheid van de toeschouwer (zoals ik aantoonde bij 'Henry, Portrait of a Serial Killer', waar een kijker met bestaande psychopathische neigingen getriggerd kan worden om zelf te gaan moorden). Ik heb de theorie van Plato als uitgangspunt genomen, bij wie de basis voor het debat over de morele effecten van kunst ligt. Tolstoy was een filosoof, wiens theorie op vele punten overeenkomt met de filosofie van Plato. Beide hingen de opvatting aan dat kunst ons beïnvloedt, zelfs kan infecteren met verkeerde (morele) ideeën. Standpunten die mijn betoog en argumentatie hebben ondersteund, vond ik in de artikelen van Anne Sheppard, Karin Hanson en Rob van Gerwen.

Beeldende kunst bevat dikwijls een morele inhoud en kan een morele boodschap uitdragen (Duchamp met zijn 'Fountain') en een moreel effect bewerkstelligen ('Avatar' van Cameron, duizenden reacties op de werken van Tinkebell). Maar volledig verantwoordelijk voor wat dit effect inhoudt, is het niet. Hoe wordt omgegaan met de ideeën die in een werk worden getoond of gepresenteerd, is voor de toeschouwers eigen verantwoordelijkheid. Ieder mens reageert anders en waar de één een immorele houding krijgt na het zien van een werk, krijgt de ander dat niet. Waar de één het werk van Tinkebell erg sterk en vernieuwend vindt, walgt de ander ervan. Je kan ervan walgen en je kan Tinkebell een haatmail sturen, maar je kan je ook verdiepen in de overwegingen van de kunstenares en kijken of dit je ideeën bijstelt. Het effect, de handelingen die volgen op het zien van het werk, zijn niet gepast voor de inhoud en voor de immorele handelingen van toeschouwers is het niet verantwoordelijk. Beeldende kunst wil ons niet tot handelingen aanzetten en ons niet overreden. Het wil ons enkel gedachten en/of gevoelens laten overwegen. Dit is precies wat we moeten doen als we naar een controversieel kunstwerk kijken. Wat de kunstenaar heeft gedaan, is zijn idee, zijn morele visie, op de werkelijkheid of andersoortige zaken aan ons presenteren. Onze reactie hierop is vervolgens afhankelijk van het al dan niet aangenomen hebben van een artistieke houding, ons begrip van de inhoud van het kunstwerk en onze psychische gesteldheid.

---

¹⁸ 'Artistic attitude' en 'abstraction from the moral stance'; terminologie Rob van Gerwen uit artikel ethisch autonomisme, 2004, § 5

5 | Bibliografie

Blake, Heidi. "Avatar fans suicidal because planet Pandora is not real". In *The Telegraph*. (<http://www.telegraph.co.uk/culture/film/film-news/6977817/Avatar-fans-suicidal-because-planet-Pandora-is-not-real.html>) (geraadpleegd 24 juni 2012)

van Gerwen, Rob. "Ethical Autonomism: The Work of Art as a Moral Agent". In *Contemporary Aesthetics*. Volume 2, 2004. (<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/journal.php?volume=2>)

Hanson, Karen. "How bad can good art be?". In *Aesthetics and Ethics: Essays at the Intersection*. Edited by Jerrold Levinson. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Plato. *Republic*. Translated from the New Standard Greek Text with Introduction by C. D. C. Reeve. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc, 2004. Book X.

Sheppard, Anne. *Aesthetics: An Introduction to the Philosophy of Art*. Oxford/New York: Oxford University Press, 1987.

Tolstoy, Leo. "What is Art?". In *Aesthetics: A Comprehensive Anthology*. Edited by Steven M. Cahn and Aaron Meskin. Blackwell: Blackwell Publishing Ltd, 2008.

Wilde, Oscar. *The Picture of Dorian Gray: a Norton Critical Edition*. Edited by Michael Patrick Gillespie. New York: W. W. Norton & Company, 2007.

-

Occupy For Animals. "Katinka Simons, aka Tinkebell". (<http://www.occupyforanimals.org/katinka-simons-aka-tinkebell.html>) (geraadpleegd 25 juni 2012)